

langs vele politieke groeperingen ter linkerzijde, beginnende met de Communistische Partij Holland na 1919, om via de Revolutionair Socialistische Partij van Sneevliet in 1932 weer te belanden bij de moederpartij: de SDAP. Ook naar de opvolgster van deze laatste, de Partij van de Arbeid, ging hij na de Tweede Wereldoorlog mee, zonder hier bevrediging te vinden, evenmin trouwens als in de PSP, waartoe hij een tijdlang zou behoren. Op vakbewegingsterrein is hij functionaris geweest zowel in het oude Nationaal Arbeids Secretariaat (speciaal bij de federatie van overheidsperoneel) als in het NVV, waar hij in de crisistijd der jaren dertig op de afdeling werklozenzorg werkzaam was en later secretaris van de textielarbeidersbond De Eendracht werd (als zodanig werd hij in 1956 gepensioneerd).

Op zijn weg is Engels met verschillende prominente figuren in aanraking gekomen, waarbij in het bijzonder de namen van H. Sneevliet, H. Roland Holst-van der Schalk en W. Banning in het oog springen. Men kan niet zeggen dat hij zelf ooit een zeer prominente plaats heeft ingenomen, veeleer is hij steeds op het tweede of derde plan gebleven. De lectuur van het boek versterkt de indruk dat de auteur ook niet voor meer geschapen was dan dat.

Deze autobiografie bestaat voor een goed deel uit een aaneenschakeling van citaten uit eenmaal door de schrijver samengestelde artikelen en beschouwingen (het aantal door hem geschreven boeken of brochures is blijkens de publikatielijst op pagina 221 vlg. zeer groot, evenals het aantal bladen waaraan hij ooit in enigerlei vorm heeft meegewerkt). Ook als publicist moet hij echter nauwelijks tot een ruimere kring zijn doorgedrongen, afgezien van zijn medewerking aan de uitgave van *Kapitaal en arbeid in Nederland* van H. Roland Holst in de versie van 1932 (met name wat betreft deel II daarvan). Of wij in de persoon van Engels misschien ook met een dergenen te maken te hebben waarvan Troelstra in *Branding* schreef dat zij 'door dat dwaallicht [H.R.H.] aangelokt en in het moeras verstikt zijn' is een penibele vraag. De auteur heeft vooral zeer onder haar invloed gestaan in een periode toen de schrijfster zelf sterk aan aarzelingen onderhevig was (in de jaren twintig). Of hij via haar ook met Banning, exponent van het religieuze socialisme, in aanraking is gekomen, wordt niet duidelijk.

Ongetwijfeld vindt de historicus in het boek wel verspreide gegevens die van belang kunnen zijn voor het onderzoek van de geschiedenis der bewegingen waaraan Engels heeft deelgenomen. Opmerkelijk is zijn kritiek op het doorbraak-socialisme, dat vooral in de jaren na de Tweede Wereldoorlog zulk een grote rol zou spelen hier te lande, maar dat in feite een breuk met de oude sociaal-democratische traditie betekende. De auteur karakteriseert het ergens als een 'onzalige gedachte' (bladzijde 93). Hij zou dan ook deelhebben aan de werkzaamheden van het Sociaal-Democratisch Centrum in de PvdA, dat in 1959 moest worden opgeheven. Aan een belangrijk echt doorbraak-verschijnsel als de eenheidsvakbeweging besteedt de schrijver wonderlijkerwijs echter geen syllabe.

A.F. Mellink

L. Schepens, *De Provincieraad van West-Vlaanderen, II, 1921-1978. Socio-politieke studie van een instelling en haar leden met 550 biografieën van West-Vlaamse prominenten* (Tijlt-Amsterdam: Lannoo, 1979, 427 blz., f95,-, ISBN 90 209 0796 4).

In één van de vorige nummers van dit tijdschrift werd het eerste deel van L. Schepens studie over de Westvlaamse provincieraad besproken, die sloeg op de periode 1836-1921. In dit tweede deel wordt de draad opgenomen waar deel I eindigde en krijgen we de analyse van de periode 1921-1978.

Wanneer men beide delen met elkaar gaat vergelijken, dan valt het onmiddellijk op dat ook dit nieuwe werk eenzelfde aantal kwaliteiten vertoont. De auteur liet niet na om ook ditmaal op een systematische wijze de electorale gegevens met betrekking tot de provincieraad bijeen te brengen. Hij ging evenmin het complexe feitenoverzicht uit de weg dat op de totstandkoming van de staats hervorming slaat en de plaats van de provincie daarin verduidelijkt. In dat hoofdstuk wordt dan ook een heldere schets gegeven van de formele aspecten van de vele hervormingsplannen die België sinds 1921 kende. Een massa nuttige biografische nota's van gouverneurs, provincieraadsleden en griffiers die sinds 1921 hun functie hebben uitgeoefend vullen ook nu weer ongeveer de helft van het boek, terwijl de sociologische benadering van de samenstelling van de raad, opgevat als een typologie van de raadsleden, tot merkwaardige conclusies leidt. In de negentiende-eeuwse provinciale politicus herkende de auteur in de eerste plaats een notabele; in de twintigste eeuw vormt hij een onderdeel van wat Schepens - spijtig genoeg zonder diep op het fenomeen in te gaan - een 'democratisch corporatisme' noemt. Ontbrak in het eerste deel de analyse van de economische en sociale politiek gevoerd door de Westvlaamse provincieraad, dan kan het nu als een aanwinst worden beschouwd dat de auteur is overgegaan tot de vrij ingewikkelde ontleding van de achtereenvolgende provinciale begrotingen en rekeningen en daaruit de door de provincie uitgestippelde politiek heeft gedistilleerd op het gebied van de landbouw, de openbare werken, het onderwijs, de culturele en sociale sector. Dat er een progressieve toename van de provinciale overheidsinmenging is waar te nemen in de meeste sociale en economische sectoren is de voor de hand liggende conclusie die de auteur uit de diachronische analyse van het cijfermateriaal kan halen.

De vergelijking valt echter niet in alle opzichten gunstig uit voor dit tweede deel. Eén van de meest interessante perspectieven die de auteur in deel I opende, had betrekking op de degelijke analyse van het gevoerde beleid dat hij poogde te verklaren vanuit de socio-professionele samenstelling van het kiezerskorps en van de provincieraad zelf. Op één onderdeel na — de hierboven aangehaalde socio-economische sector — kwam hij dan ook tot een vrij coherent verklaringsmodel van het politieke proces op provinciaal niveau. De indringende analyses van het verkiezingsmechanisme droegen daar eveneens in sterke mate toe bij. Dat globale beeld van het besluitvormingsproces vinden we jammer genoeg niet terug in dit tweede deel. Er kan zelfs gesteld worden dat de auteur weinig of geen moeite heeft gedaan om zijn analyse in de context van politieke machtsverwerving te plaatsen. Men kan zich overigens niet aan de indruk onttrekken dat L. Schepens ditmaal doelbewust voor een vrijblijvende, beschrijvende aanpak heeft geopteerd. Dit blijkt niet enkel uit de structuur van het boek, maar ook uit de wijze van analyseren. De socio-politieke studie van de samenstelling van de raad werd erg vaag gehouden, zonder verwijzing naar concrete gevallen, terwijl er evenmin naar verbanden werd gezocht tussen deze biografische elementen en de beleidsvorming. De opbouw van het boek is trouwens zo dat de lezer die band nauwelijks kan leggen, tenzij hij zelf achteraf het studiewerk doet. De analyse van het beleid gebeurt uitsluitend volgens de interne structuur van de begrotingsposten en wordt dus opgedeeld in verschillende sectoren, waardoor het politieke zicht op het geheel ontbreekt. De draagwijdte van deze analyses is bovendien uiterst beperkt omdat de daarbij aansluitende debatten in de raad niet werden onderzocht en de daaraan inherente belichting van personen en politieke partijen angstvallig vermeden werd.

Dat essentiële informatie voor de geschiedschrijver van de recente politieke ontwikkeling dikwijls nog ontbreekt en hard bewijsmateriaal niet altijd voorhanden is, diende er de auteur terecht toe aan te zetten voorzichtiger te zijn in zijn pogingen tot verklaring, maar ons inziens heeft hij deze schroom toch wat al te veel laten meespelen bij de opstelling van dit

tweede deel. Hij stelt ons hiermee voor een deontologisch probleem, want het is zonder meer duidelijk - en hij alludeert er trouwens op in zijn inleiding - dat zijn functie van ambtenaar bij dezelfde dienst die hem ook als geschiedkundige aan het werk zette, aan de basis ligt van zijn schroom om te gaan interpreteren. Het is erg nuttig dat historisch bijzonder goed onderlegde ambtenaren als L. Schepens feitenmateriaal publiceren waardoor de grote lijnen van recente politieke processen worden aangegeven, maar voor de meer substantiële analyses van de actuele problematiek staan er dus kennelijk nog een aantal hindernissen in de weg die de auteur bij de opstelling van het eerste deel gelukkig niet ontmoet heeft.

E. Witte

P.W. Klein en G.J. Borger, ed., *De jaren dertig. Aspecten van crisis en werkloosheid* (Amsterdam: Meulenhof Educatief, 1979, f32,90, ix + 294 blz., ISBN 90 280 2468 9).

Het heeft lang geduurd, eer onder historici de belangstelling voor de jaren dertig als object van studie definitief doorbrak. Kort na de Tweede Wereldoorlog verscheen het nog alleszins bruikbare verzamelwerk *De Nederlandse volkshuishouding tussen twee wereldoorlogen*, maar daarna trad voor geruime tijd een windstilte in. De vruchten van de welvaartsstaat in de jaren vijftig en zestig smaakten kennelijk zo zoet, dat men niet herinnerd wenste te worden aan de voor velen - niet allen! - vernederende omstandigheden van crisis en malaise in het jongste verleden. Om het verworven plezier niet te bederven wilde men de jaren dertig hoogstens gebruiken als een lachspiegel. Het fietsplaatje, de ingenieur op de tram en het kwartje van Romme deden het goed aan de borreltafel. Pas toen rond 1970 de welvaartsstaat hevig begon te schokken en de hoogconjunctuur dreigde om te slaan, kwam er ruimte voor een reëlere bezinning op dat nabije verleden, wellicht uit een behoefte om de beleidsbepalers op het hart te drukken ons een terugval in de ellende van toen te besparen. Deze nieuwe bezinning deed als vanzelf de vraag opkomen, of de politici en captains of industry in de jaren dertig werkelijk alles verkeerd hadden gedaan, zoals men in de naoorlogse euforie vlug geneigd was aan te nemen.

Een van de eersten, die naar een genuanceerd antwoord zocht op deze vraag, was de Rotterdamse hoogleraar in de economische en sociale geschiedenis P.W. Klein; hij deed dat in een in 1973 verschenen opstel over 'Depressie en beleid tijdens de jaren dertig. Kapttekeningen bij de ontwikkeling van de Nederlandse volkshuishouding in de jaren dertig'¹. Deze zelfde Klein trad in 1977 op als voorzitter van het congres van de Stichting Maatschappij-geschiedenis over 'Nederland tijdens de economische crisis van de jaren '30 van onze eeuw'. De hier te bespreken opstellenbundel vormt de schriftelijke neerslag van de toen gehouden inleidingen en besproken rapporten. De organisatie van dit voortreffelijk verlopen congres lag goeddeels in handen van de Nijmeegse historicus A.C.A.M. Bots.

Het congressthema heeft een driedelige behandeling gekregen, dit als gevolg van de opvatting van de organisatoren dat de vermaatschappelijking van de samenleving zich voltrekt op drie van elkaar in analytisch opzicht te onderscheiden velden. Onderscheiden zijn het raamwerk van de economische betrekkingen die gestalte geven aan het proces van behoeftebevrediging, vervolgens het geheel van sociaal-politieke betrekkingen die vorm en inhoud geven aan de machtsverhoudingen in de samenleving, en ten slotte een mentaal-cultureel

1. In: J. van Herwaarden, ed., *Lof der historie. Opstellen over geschiedenis en maatschappij* (Rotterdam, 1973) 287-335.